

«No podem usar els criteris morals externs als de la dinàmica perversa dels camps, no ho hem de jutjar, però es pot explicar»

ENTREVISTA.À David Serrano Blanquer. Doctor en Filologia Catalana per la UAB, Às professor a la Facultat de Comunicaci3 i Relacions Internacionals Blanquerna de la Universitat Ramon Llull, a l'Escola Pia de Sabadell i, del 2001 al 2007, tambÀ de la Universitat Oberta de Catalunya. Membre del grup de recerca Exili, Deportaci3 i Holocaust, del Memorial DemocrÀ tic i de ConInCom, de Blanquerna, Às fundador i director del CILEC (Centre d'Investigaci3 de la Literatura Europea Concentraci3 ria).À

Ha publicat diversos assajos, com **L'Hora Blanca. L'Holocaust** i **Joaquim Amat-Piniella** (2004), i és autor de les novel·les **Plantaré un arbre encara que demà s'acabi el món** (2014) i **El llanto de la maleta** (2016). També és director dels documentals sobre memòria: **Giza, la nena de la maleta** i **Menazka** (La cassola), premiats el 2014 i el 2016 al Punta del Este Jewish Film Festival.

? **D'on sorgeix la teva col·laboració amb Catalunya Ràdio?**

? Sempre m'ha agradat la ràdio i de jove havia participat en programes diversos a Ràdio Sabadell i Ràdio Matadepera, que després em van permetre passar a Catalunya Ràdio, on vaig fer seccions sobre crítica de llibres, activitats culturals, i fins i tot ficció. A ICat FM comentava llibres de ficció per al gran públic, amb aportacions personals. A "El visitant d'estiu", de Catalunya Ràdio, entrevistava per tot Catalunya gent de totes les edats per saber què llegien i a qui recomanarien aquelles lectures. Al "Geografia humana", programa nocturn de Catalunya Ràdio, líder d'audiència, vaig fer la secció del Professor "Andròmina", on inventava tota una sèrie d'estris inútils per ser més feliç.

Foto: Francesc Rubí

Amat-Piniella

? **Què representa en la teva vida la figura de Jordi Castellanos?**

? Va ser el meu mestre. Vaig tenir la sort a l'institut de tenir un mestre com el Toni Dalmases, que em va obrir la ment a la literatura i per això vaig estudiar Filologia. A la Universitat, vaig conèixer professors com Jaume Aulet, Josep M. Balaguer, Maria Campillo i, sobretot, Jordi Castellanos, que em va insistir perquè fes el doctorat. Em va convèncer i em va fer de mentor. En acabar els cursos em va dir que havia de fer la tesi sobre un dels temes que ell sabia que m'interessaven: la literatura durant l'època franquista. Em va suggerir tres noms: Joan Sales, Miquel Llor i Joaquim Amat-Piniella. Com que dels tres no hi havia res investigat, em va dir que me'ls llegís amb calma a l'estiu per decidir qui triava. Vaig quedar corprès per la literatura de l'Amat. Inicialment, em va costar molt localitzar-ne els llibres, fins que vaig anar a la llibreria de vell que hi havia al costat de l'Ateneu Barcelonès, on vaig trobar tota la seva obra. Castellanos em va fer de tutor i vaig poder anar a casa seva molt sovint. L'any del centenari, l'Autònoma va fer l'homenatge a l'Amat-Piniella, organitzat per Maria Campillo i em va demanar que fos el ponent. Per mi va ser tancar el cercle perfecte: parlar d'Amat i homenatjar Jordi Castellanos, va ser molt emocionant. El 1999 ja havia convençut el Jordi perquè fes el pròleg de "Les Llunyanies", poemes que havia escrit Amat-Piniella a Mauthausen i França i que eren dins de la maleta.

? **Què remarcaries sobre la teva tesi doctoral sobre Amat-Piniella?**

? El primer que m'agrada destacar és que la meua tesi usa per primera vegada el concepte "concentracioniari" en català. Ara és una paraula admesa, però he tingut l'honor de lluitar en contra de l'estament filològic de l'Autònoma, amb el suport del Jordi Castellanos en tot moment, per introduir-la en el català. Fins ara, hi havia una certa confusió: els conceptes jueus "xoà" i "gueto" no ens inclouen l'experiència republicana, "holocaust" ve d'una sèrie americana, en canvi "concentracioniari" defineix un marc temporal i espacial molt precisos, sobre el que passava dins dels camps de concentració i extermini entre 1933 i 1945. És la primera tesi d'aquest tipus a l'estat, on analitzo la tipologia d'unes 2.000 obres europees de tema concentracionari, tant les escrites per supervivents (literatura traumàtica) com la posttraumàtica d'autors com Anglada o Villatoro a casa nostra. Vaig conèixer personatges com Jorge Semprún, l'hongarès Imre Kertész, que va ser premi Nobel de literatura el 2002 i és autor de "Sense destí", publicada per Quaderns Crema, que és per mi la millor obra literària sobre els camps. Dedico la segona part de la tesi a l'edició crítica del "KL. Reich", amb totes les variants, que ajuden a desmitificar per exemple l'opinió de Sales, que afirmava que hi havia el mateix en l'edició que l'Amat va escriure el 1946 i la que va publicar el 1963. I és mentida. En 17 anys es presenta a censura diverses vegades: hi ha molta intervenció per intentar passar el porgador, amb intermediaris com Albertí. També va treure fragments que li portarien problemes, com el pròleg o el conflicte polític amb els comunistes, amb Josep Baylina i Joan de Diego, que el salvaran quan cau en desgràcia al magatzem del camp.

«No podem usar els criteris morals externs als de la dinàmica perversa dels camps, no ho hem de jutjar, però es pot explicar»

? **Com va anar aquesta situació?**

? Amat-Piniella va ser portat a una companyia de càstig a la pedrera, juntament amb Josep Arnal. Baylina i De Diego els canvien de grup de treball al registre de "kommandos", és a dir, el número seu pel d'un jueu. Aquest fet l'Amat no el vol explicar en la novel·la, té mala consciència. És lògic. I sap que ho deu als seus companys i sap que la seva vida va aparellada a la mort d'un altre. Un dels temes universals dels camps és el del remordiment: sovint per sobreviure un, n'ha de morir un altre. No podem usar els criteris morals externs als de la dinàmica perversa dels camps, no ho hem de jutjar, però es pot explicar. En aquest sentit, hi ha molta part obscura i grisa, el mal té les urpes molt llargues, com intento descriure al darrer assaig "Els supervivents dels camps nazis" (UOC, 2016).

? **S'ha publicat aquesta edició crítica? I, com acabes la tesi?**

? No. La vaig oferir a Club Editor i no la van voler, i el que vaig fer és publicar l'edició de 1946, la que Amat hauria publicat si l'haguessin deixat, a Edicions 62 (2001), amb una edició que per primera vegada explica la novel·la, també en castellà a El Aleph, millor novel·la per als editors espanyols el 2002. La tesi l'acabo amb l'anàlisi literària i historiogràfica de la novel·la. Qualsevol cosa que s'hagi dit o publicat posteriorment passa per aquest estudi, basat en arxius i en la seva correspondència i documentació. No em consta cap aportació nova fins a data d'avui. Tota la recerca que ha permès reconstruir el seu períple durant la guerra civil i durant l'exili i la deportació ha estat possible gràcies a la documentació que vaig consultar al Fons sobre la Deportació de Castellar del Vallès, el més important de l'estat sobre Mauthausen. Tot el que se sap del període 1936 a 1946 sobre l'Amat és fruit d'aquesta recerca i no em consta que ningú l'hagi modificat ni l'hagi pogut contradir amb dades rigoroses. Es tracta de documentació contrastada amb centenars de testimonis que vaig tenir cura de seguir durant anys. També vaig demanar ajuda al Fons perquè tots els personatges que surten a la novel·la poguessin identificar-se, atès que estan basats en persones reals, amb excepcions que vaig descobrir també. És així que arribo a construir totes i cada una de les seqüències de la novel·la i arribo a identificar les reals i les inventades i els motius de cada una. S'entén així cada operació i cada intenció de l'Amat a l'hora d'escriure. I quan descriu fets que ha viscut al camp i quan usa materials d'altres. És així també que arribo a identificar tots els personatges i en faig una biografia perquè la gent sàpiga qui són. Descobreixo que n'hi ha d'inventats amb funcions molt determinades. Per què Amat s'inventa personatges? Amat era molt ponderat i volia deixar clar que hi havia una part de l'Alemanya culta antifeixista que també estava als camps de concentració, cas de Werner, o el tractament curós de

l'homosexualitat, amb el Hans. També analitzo la simbologia maçònica de la novel·la, que comparteix amb contemporanis com Mercè Rodoreda. I evidentment analitzo també la resta d'obres d'Amat, és una primera aproximació que veig que encara ningú no ha continuat i és prou interessant.

? **Per cert, què opines de l'Enric Marco?**

? El problema ve donat per la manca de recerca i de periodisme d'investigació. Marco era un bon divulgador de la causa que els mitjans primer van construir, van fer servir i després van destruir. Fins i tot la presidenta de l'Amical de Mauthausen li havia escrit les Memòries... Feia anys que tant la Neus Català com jo i altres havíem avisat l'Amical perquè l'investiguessin, ja que algunes de les seves declaracions no ens quadraven. Només calia anar a Flossenbürg, però no ho van fer. I després, el documental de Canal+ i l'obra de Cercas furguen en una ferida d'una manera ben peculiar i que no em sembla èticament gens defensable. Creem personatges, els deixem als altars i, de sobte, els destruïm i gaudim esbudellant-los. Som una societat malalta.

? **Com comences la divulgació d'Amat-Piniella?**

? A finals dels noranta, mentre faig la tesina, ens plantejem amb Jordi Castellanos la divulgació. Anem al departament d'Ensenyament i els convencem perquè "K.L.Reich" sigui lectura obligatòria al batxillerat. Com que la meua tesina ja té un enorme ressò als mitjans de comunicació, simultàniament, entra també als llibres de text d'ESO i batxillerat a partir de 1998. A partir d'aquest moment, Amat-Piniella forma part del cànon literari català vinculat a la repressió nazi. Publico diverses edicions i pròlegs de "K.L.Reich" en català i castellà, "Les llunyanies" i "Retaule en gris" i, quan la Comissió Europea m'encarrega, liderant tres grups internacionals, el primer diccionari sobre literatura concentracionària europea, el "Dictionnaire critique de littérature européenne des camps de concentration et d'extermination nazis", Amat-Piniella se situa per primer cop al costat dels Primo Levi, Jorge Semprún o Imre Kertész. És el 2007. El dono a conèixer també en diversos congressos internacionals.

? **Intueixo que tanques aquesta etapa de la teua trajectòria professional?**

? Sí, i el balanç és molt positiu. Amat és ara on es mereix. He escrit milers de pàgines publicades arreu del món sobre ell. Jo sóc doctor, acadèmic, investigador en tres grups de recerca internacionals i faig recerca, deixo les polèmiques per a altres. No hi he entrat mai, i això que hauria estat ben senzill només veient determinades actuacions i materials... A partir d'ara, seria bo que hi hagués alguna aportació rigorosa nova sobre la figura d'Amat.

Foto: Francesc Rubí

Les maletes

? **La maleta és un dels ítems amb què millor t'identifiques?**

? Segurament. És una bona metàfora de com hem viscut la recuperació dels nostres referents democràtics que la Transició va menystenir. A Espanya la voluntat d'oblit és ferotge. Hi ha una obsessió per silenciar la memòria, ja que continua imperant una política de regust neofranquista. Quan busco informació sobre l'Amat-Piniella en arxius públics i privats no hi ha res. A través de Josep Faulí, Josep M. Espinàs i el seu amic metge Josep M. Cid Prat, que participa en tertúlies literàries dels anys 50 i 60, sé que l'Amat viu una vida grisa, trista i complicada a Barcelona fins que coneix Montserrat Roig. En el procés d'elaboració d'"Els catalans als camps nazis", l'Amat n'és la figura central per entrar en un món que l'escriptora desconeix absolutament. Amat lliura al seu fill Marcel la maleta amb el seu llegat a l'hospital de Bellvitge, poc abans de morir. Trigo temps a contactar-hi a la Sènia. Em diu que no sap què hi ha. La maleta va estar 22 anys a les golfes, sota d'una gotera, amb la primera capa amb la tinta correguda per la humitat. L'obro davant de tota la família i veiem, per primera vegada, tot el seu llegat. Una vida dintre una maleta. Feia pudor d'humitat i me la vaig endur cap a casa, on es va estar temps. Amb unes pinces vaig estendre full per full totes les novel·les i cartes. Vaig classificar les fotografies, els documents oficials, la correspondència, les cintes de la Montserrat Roig, la narrativa i la poesia... Tot un tresor. Quantes maletes més hi deu haver en les golfes del país?

? **Una de les teves especialitats és la repressió franquista i nazi. Com en concretes l'estudi?**

? Sempre he arxivat testimonis amb la voluntat que no es perdi la memòria i com a font primària per a la recerca. He tractat les repressions tant en l'apartat d'assaig, on tinc quinze llibres publicats, com en el de ficció que ara estic començant, així com en la direcció i guionatge de documentals, un altre llenguatge l'audiovisual... En porto tres: "Giza, la nena de la maleta", "Menazka" (la cassola), i el primer que vaig fer sobre l'estada de Juan Camacho a Mauthausen, el 2009. Es tracta d'un andalús que va venir a Catalunya a ajudar els republicans durant la guerra, després va lluitar contra els nazis a Bèlgica i va estar cinc anys a Mauthausen, on va conèixer l'Amat-Piniella, fins que definitivament es va exiliar a l'Uruguai, on va morir fa poc. Del reportatge del 2014 sobre les germanes Giza Alterwajn i Danuta Galkowa separades durant 65 anys després del nazisme, que finalment es retroben, en vaig fer també un llibre entre la ficció i el reportatge: "El llanto de la maleta", que ja s'ha traduït al polonès. Hi explico tot el procés que em va portar a conèixer la Giza (personatge de referència a l'Uruguai), el disseny del documental, el descobriment de la vida heroica a la resistència de la germana a Polònia...

Documentalista

? **Com aconseguixes la història de Giza?**

? La Giza decideix explicar-me la seva història --no ho havia fet obertament a ningú perquè li fa molt dolor-- quan li faig saber que vaig començar a investigar el tema arran de trobar-me amb una maleta oblidada a casa del fill d'un supervivent. Ella es posa a plorar i m'abraça. És aleshores que decideix explicar-me progressivament, amb un any de marge, tota la seva història per poder-la reconstruir. És la història de dues lluitadores que es retroben al cap de 65 anys, Giza i Danusia, després d'una lluita heroica contra els nazis en el moviment de resistència. Des de fa una dècada, cada any vaig uns dies a l'Uruguai a fer classes, conferències, cursets, seminaris o recerca, sobre el nazisme i el franquisme, temes que els interessin molt, fins i tot en l'àmbit dels mitjans de comunicació. En un d'aquests viatges la comunitat jueva em va proporcionar contactes amb jueus perquè m'expliquessin la seva història.

? **Quin és el plantejament principal de "Menazka"?**

? La necessitat del relleu de la memòria. És el cas del supervivent Isaac Borojovich, que va estar a tres guetos i sis camps de concentració. Les memòries que vaig escriure sobre la seva vida i la dels supervivents jueus que viuen a l'Uruguai, hi van tenir un ressò important. Abans de morir, ell volia tornar al camp de Bergen Belsen, on va ser alliberat, i li vaig proposar que fes el viatge acompanyat d'una estudiant catalana. Vam utilitzar de metàfora de la cassola, com l'estri que els permetia sobreviure. En un acte d'amor, quan es retroba amb la mare dies abans de l'alliberament, li regala la cassola. Al final del documental, l'Isaac dona la cassola a l'estudiant, per mantenir viva la memòria. Aquest plantejament ha sorprès la comunitat jueva pel fet que la noia no sigui jueva i entomi la responsabilitat de transmetre la memòria, però és que costa entendre que aquest és un tema universal, ja que estem parlant del llegat de la memòria que afecta les víctimes de qualsevol genocidi. Volem convertir el documental en material pedagògic per a les escoles del nostre país per acostar un tema de reflexió en valors a la realitat d'avui dels nostres estudiants.

? Tens nous documentals en projecte?

? Sí, un sobre un intel·lectual tupamaro de l'Uruguai: Mauricio Rosencof. Hi havia quatre líders: Pepe Mújica, Raúl Sendic, Eleuterio Fernández Huidobro i Mauricio Rosencof. Abans de començar la dictadura, els militars els retenen com a ostatges, per prevenir atemptats. Es passen 11 anys, 6 mesos i 23 dies sota terra, en cel·les contigües. Es comuniquen a través del Morse per les parets. Rosencof, intel·lectual i novel·lista, dissenya novel·les i contes infantils per a la seva filla, que encara no ha nascut quan entra a les presons. Es tracta d'un exercici sobre com sobreviure a l'horror a través de la literatura. El documental es basa en les paraules del

protagonista, Rosencof, de 83 anys, en un viatge emocional i literari que gravarem en les cel·les subterrànies, i al dipòsit de cadàvers on va estar-se dies. També estic preparant un encàrrec de la comunitat israelita de Barcelona (CIB), que fa cent anys. Aprofitant el centenari, és una reflexió sobre la reconstrucció de la comunitat jueva de Catalunya i on les noves generacions tenen una visió molt interessant sobre el manteniment de les tradicions i alhora el seu compromís amb l'entorn.

? **La teva darrera obra publicada és "Els supervivents dels camps nazis". De què va?**

? És un encàrrec de la UOC, de caire divulgatiu, i amb molt treball de camp. Es tracta de descriure amb la màxima precisió i concisió un fenomen que genera unes seqüeles que encara estan patint les segones i terceres generacions. He intentat sistematitzar conceptes i fenòmens vinculats a les víctimes del nazisme, com a exemple adaptable a altres contextos, i on es poden trobar els grans noms canònics que ens han permès entendre una mica millor un dels períodes més nefastos de la nostra història recent.

El Perfil

Foto: Francesc Rubí

David Serrano Blanquer neix a Sabadell el 30 de juliol de 1966. De pares també sabadellencs, que provenien familiarment del País Valencià. El pare, Josep, fou gerent de la fàbrica tèxtil Colomé de Sabadell i la seva mare, Anna Maria, fa de modista. És el més petit de sis germans. Comença els estudis al Sant Gregori, avui escola pública catalana i laica seguidora d'Alexandre Galí i regida per una cooperativa de pares. Després passa a l'institut Pau Vila, on estudia fins a COU. El 1987 és secretari del Consell de la Joventut de Sabadell, on estarà prop de set anys. El 1988 és membre de redacció de la revista del Consell Nacional de la Joventut de Catalunya. El 1990, monitor del grup d'esplai La Roda. Estudia Filologia Catalana a la Universitat Autònoma de Barcelona i n'obté el Doctorat l'abril del 2003, "cum laude", amb la tesi: "La literatura concentracionària europea: Joaquim Amat-Piniella". Treballa com a corrector al departament de Presidència de la Generalitat de Catalunya. Des del 1991 fa de professor de llengua i literatura a l'Escola Pia de Sabadell. Col·labora com a expert en diversos programes de Catalunya Ràdio, on arribarà a treballar també en les seccions de llibres, activitats culturals i ficció. Del 1999 fins al 2012 és director de la revista d'Arts i lletres "Quadern", de la Fundació Ars de Sabadell. Del 2001 al 2007 és professor de la Universitat Oberta de Catalunya i des del 2006 és professor de la Facultat de Ciències de la Comunicació Blanquerna (URL). Des del 2001 és fundador i director del CILEC (Centre d'Investigació de la Literatura Europea Concentració). Des del 2012, assessor internacional en Drets Humans pel Ministeri d'Educació de l'Uruguai i membre del grup de recerca ConinCom, de la Facultat de Comunicació Blanquerna, i l'investigador principal de la línia de recerca "Violència, memòria, extermini i exilis", des del 2013.

És membre del grup de recerca Exili, deportació i holocaust, del Memorial Democràtic i el departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya. També ha estat director i coordinador científic del projecte de la Unió Europea: "Diccionari crític de la literatura europea dels camps de concentració i d'extermini". És autor de diversos assaigs: "Un català a Mauthausen" (2001), "L'Hora Blanca", "L'holocaust i Joaquim Amat-Piniella" (2004), "Les dones als camps nazis" (2002), "Los españoles en los campos nazis, hablan los testimonios" (2004), "Morir a Gernika-Lumo 1938-1941" (2005), "Un cadàver en el espejo: la odisea de Juan Camacho: Gádor, Mauthausen, Montevideo" (2009), "Isaac Borojovich y la memoria uruguaya de la Shoá" (2013) i "Els supervivents dels camps nazis" (2016). També ha publicat dues novel·les: "Plantaré un arbre encara que demà s'acabi el món" (2015) i "El llanto de la maleta" (2016). Té diversos premis i reconeixements de recerca des del 1999 en què Òmnium Cultural li atorga l'Antoni Esteve, el 2000 el premi Recerca de l'Escola Pia Catalunya, el 2001 premi recerca de la Fundació Caixa de

Sabadell o el 2003 el Premi als Valors Republicans. Dos dels seus documentals han rebut la màxima consideració en el Punta del Este Jewish Film Festival (Uruguai), el 2014 amb "Giza, la nena de la maleta" i el 2016 amb "Menazka" (La cassola). També ha dirigit "Juan Camacho: Mauthausen-Montevideo" (2009). El gener del 2016 va rebre el premi Emili Teixidor, d'assaig pedagògic, per la proposta "Memòria del futur: viatge a Mauthausen". Des del 2012 és corresponal a Espanya d'"El Cultural" d'"El País" de l'Uruguai.